

Anàlisi codicològic del ms. 626 de la Biblioteca Nacional de Catalunya.

Índex

1.	Ubicació i referència del manuscrit.	1
2.	Introducció i història del manuscrit.	1
3.	Copistes i cronologia.	3
4.	L'humanisme i el manuscrit humanístic	3
5.	Matèria escriptòria	5
6.	Estat de conservació :	6
7.	Les mesures:	6
8.	Distribució de la pàgina:	6
9.	Detall de la foliació:	6
10.	Col·lació:	7
11.	Lletra, Mà o mans i lloc on es troben:	10
12.	Filigranes i lloc on es troben:	10
13.	Taula sobre els elements Decoratius.	11
14.	Decoració	13
15.	El pautat	20
16.	Els reclams i les signatures de quadern	21
17.	Altres textos al volum	21
18.	Contingut del Manuscrit	22
19.	Conclusió	23
20.	Bibliografia emprada:	25
21.	Apèndix	26

1. Ubicació i referència del manuscrit.

El ms. 626 actualment es troba custodiat a la Biblioteca Nacional de Catalunya, ubicada al bell mig del barri del raval, a l'antic edifici gòtic de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

El manuscrit ens apareix amb la signatura ms. 626, cosa que ens ho indica a la contratapa dreta inferior, on hi diu textualment: *Diputación de Barcelona – Biblioteca Central, ms. 626, signatura 4-v fol 1.*

Per totes les característiques que més endavant esmentarem, el ms. 626 és un manuscrit humanístic. De fet, és una miscel·lània humanística, tal i com resta titulada en el catàleg de la biblioteca, ja que conté tres obres d'agronomia clàssica. Al lloc del manuscrit, concretament al teixell, hi podem observar el títol antic que el bibliotecari de Pau Ignasi de Dalmases (l'antic posseïdor), en Pau Colomer, va escriure amb tinta negra: *Moderati | [co]lumelae | M.T Varroni | M. Cato | de Re Rustica | .m.s. 626.* Així doncs, les obres d'agronomia que compila són les de: Columela, Varró i Cató.

Imatge del pati del Palau Dalmases, al conegut carrer de Montcada, Al barri del born de Barcelona. Edifici on s'ubicà la biblioteca Del bibliòfil Pau Ignasi de Dalmases.

Font: <http://www.magicabarcelona.com/palau-dalmases-veladas-de-opera-en-un-bello-espacio-barroco/>

2. Introducció i història del manuscrit.

Coneixem la història del manuscrit per un dels butlletins de la Biblioteca de Catalunya, el qual ens esmenta que aquest juntament amb d'altres d'aquesta col·lecció, pertanyien a Pau Ignasi de Dalmases, (1670-1718), membre del patriciat urbà barceloní, i amb una destacada passió pels llibres². L'antiga biblioteca contenia 222 manuscrits anteriors al segle XVI³.

La col·lecció va ser adquirida per la Biblioteca de Catalunya l'any 1916⁴. A més, el llibre també apareix inventariat entre els volums que són citats a l'inventari de l'antiga col·lecció Dalmases⁵. D'altra banda, també s'hi pot trobar l'habitual ex-libris que apareix en els llibres de la Biblioteca Dalmases: *es de la librería* al

1 El manuscrit es pot trobar al catàleg online: https://cataleg.bnc.cat/record=b2504755~S13*cat. En podeu consultar més informació en relació al manuscrit: Inventaris de manuscrits Biblioteca de Catalunya, vol.I, ms. I-1145, Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 2008. (p. 249)

2 Ricard Expósito Amagat, *Literatura prohibida a la Barcelona del tombant del segle XVII: les desiderates bibliogràfiques de Pau Ignasi de Dalmases i Ros*. Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (2009-2010), vol.52, 2010, Barcelona.

3 R. d'Alòs, "La Biblioteca Dalmases", Butlletí de la Biblioteca de Catalunya, vol.III, n°6, Barcelona, 1916. [en línia] disponible a: <http://www.bnc.cat/fons/inventaris/smanuscrits/dalmases.pdf>. (p. 32)

4 Ibid. (p. 32)

5 Ibid. (p. 46)

foli 1r6; com també l'habitual relligadura amb la qual va fer enquadrar el seu fons. Finalment també conserva a la part exterior, al llom, l'antiga signatura de la Biblioteca Dalmasas: Olim: 3, 133.

El manuscrit no havia estat sempre a la Biblioteca Dalmasas, ja que davant nostre tenim un manuscrit del segle XV, mentre que la Biblioteca va començar-se a formar a partir de finals del segle XVII. Possiblement un document que va ser adquirit pels contactes a l'exterior que tenia a Itàlia, i en d'altres llocs d'Europa, aquest bibliòfil. És un manuscrit amb característiques molt evidents dels manuscrits humanístics italians.

E. Delgado Mañueco, al seu estudi de llicenciatura, en el qual, malgrat tan sols centrar-se en l'estudi dels llibres de Varró, fent-ne un estudi filològic, va determinar que probablement aquesta còpia prové d'un dels manuscrits més antics que es tenia constància del Varró, el qual estava a la Biblioteca Marciana de Florència segons ens diu ella mateixa⁷. És evident que la biblioteca Marciana es troba a la ciutat de Venècia i potser probablement es refereia a la Biblioteca Laurenciana de Florència. Delgado ubica el manuscrit a la segona meitat del segle XV, entre 1450 i 1460, segons els seus estudis basats en la filologia i la filiació d'aquest manuscrit amb d'altres. D'altra banda, nosaltres, fent-ne un estudi codicològic amb més profunditat, hem pogut identificar les filigranes del paper en aquest manuscrit (Briquet, 8936R, Venècia 1443-42, Fabiano 1448).

A més, com a complement d'aquesta descripció codicològica, també hem volgut fer un treball al voltant de manuscrits peninsulars que també tenen un origen italià i que es ponde comprar amb la nostra miscel·lània. Hem agafat els manuscrits de la biblioteca d'Alfons el Magnànim, i en concret, ho compararem sobretot amb el ms. 54 de la Biblioteca Universitària de València. En el cas del ms. 54 prové del fons de Manuscrits que són anomenats "del Duc de Calàbria". El cas és que la biblioteca del Magnànim va anar patint la dispersió del seu llegat a la fi de la dinastia aragonesa a Nàpols. Per exemple, el fons avui a la Biblioteca Nacional de França no és d'altre que la que va requisar el mateix rei de França Carles VIII quan va envair Nàpols. El fons del Duc de Calàbria va ser traslladat de Nàpols a València pel mateix Duc, i llegat al palau del monestir de Sant Miquel dels Reis l'any 1550⁹, on va permanèixer fins la desamortització¹⁰.

El ms. 54 i el ms 626 n'hem de destacar les seves similituts. Són manuscrits humanístics, i no tan sols per la tipografia, sinó també per la forma que adquireix el llibre; Els dos provenen d'Itàlia i en determinant moment van traslladar-se a la península ibèrica; i la temàtica és bastant similar, almenys, pel que fa a una part de l'obra que nosaltres tractem. El ms. 626 és una miscel·lània d'obres d'agronomia, i tanmateix el ms. 54 és un volum amb una sola obra,

6 Alòs, 1916, (p. 30).

7 E. Delgado Mañueco, *El manuscrito 626 (E) de la Biblioteca Central de Barcelona*, tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1963. (p. 87).

8 Delgado, 1963, (p. 87)

9 M.C. Cabeza Albornoz [et. Al]; *Manuscrits del Duc de Calàbria: còdexs de la Universitat de València*, Abril-maig 1991, sala d'exposicions, Universitat de València, 1991. (p. 5)

10 J. I. García Armendáriz, *Agronomía y tradición clásica; Columela en España*, Universidad de Sevilla y Universidad de Cádiz, Sevilla, 1995. (p. 88)

una de les que compon la nostra miscel·lània; la *De Rei Rustica* de Columella.

En canvi, hem de destacar, sobretot, que una de les diferències més destacades entre els dos manuscrits és la il·luminació i la matèria escriptòria. En el manuscrit valencià hi podem observar una luxosa, minuciosa i ben treballada il·luminació humanística, mentre que en la miscel·lània barcelonina més aviat la decoració és escassa, tot i que la poca que hi ha sí que és d'estètica humanística. Sembla que els dos llibres són fets amb una intenció diferent. Mentre el manuscrit valencià el suport es fa amb vitel·la, en el nostre manuscrit es fa amb paper. Estem, doncs, davant de dos manuscrits que van a destinataris diferents? De l'un ja en sabem l'origen: el manuscrit valencià va ser fet a Florència i exportat a Nàpols per formar part de la biblioteca del Magnànim, una biblioteca reial, laïca, on el llibre era adquirit com una peça artística, de luxe i prestigi. Mentrestant, el nostre manuscrit a penes té ornaments, compila diversos textos i sembla, doncs, un manual d'ús.

3. Copistes i cronologia.

No ens consta el nom del copista en el manuscrit, ni tampoc la data de realització. Hem de comentar, com a curiositat, que la Biblioteca de Catalunya també hi conserva manuscrits molt similars al que estem aquí comentant, com és el ms. 627, també un manuscrit humanístic provinent de la Biblioteca Dalmases, que té pràcticament el mateix contingut i que a més sembla que també té la mateixa cronologia i segurament el mateix copista.

El que si sabem segur és que és una còpia del segle XV, però no sabem per qui va ser fet i qui va anar dirigit. Entre 1475 i 1500 és la data que la Biblioteca de Catalunya ha posat en aquest manuscrit, però el treball d'Elena Delgado, i la datació de les filigranes que hem pogut observar, sembla que podrien establir una cronologia entre 1443-1460.

Pel que fa al ms. 54, aquest sí que en tenim ben establerta la seva provenença: sembla que fou escrit a Florència cap al 1448, copiat per l'escrivà Gianfrancesco Marzi de San Gimignano i miniaturnitzat per l'artista Francesco Antonio Chierico¹¹.

4. L'humanisme i el manuscrit humanístic

El Renaixement suposa una autèntica "revolució librària", en el sentit que no tan sols es recuperen bona part dels repertoris clàssics oblidats durant l'Edat Mitjana, sinó que també canvia, doncs, la tipografia, la decoració, el lloc de producció i el destinatari¹². Com també és notable l'invenció i aplicació de l'impremta, la qual canviarà radicalment el llibre, la forma de produir-lo i la seva difusió.

Poggio Bracciolini fou un dels primers que imità l'escriptura humanística, la qual observava a

11 G. Toscano, *La Biblioteca Reale di Napoli al tempo Della Dinastia Aragonese*. [Catàleg de l'exposició], Napoli, Castel Nuovo, 30 settembre – 15 dicembre 1998. València, 1998, Generalitat valenciana. (pp. 620-621)

12 G. Toscano, et. al; *La Biblioteca Reial de Nàpols, d'Alfons el Magnànim al Duc de Calàbria*, biblioteca valenciana, antic monestir de Sant Miquel dels Reis, 23 d'abril – 27 de juny de 1999, Generalita Valenciana, 1999. (p. 21)

partir dels manuscrits dels clàssics llatins. El més destacat de l'escriptura humanística és que l'utilització d'aquesta va canviar també l'aspecte físic del manuscrit. Els humanistes tenien la preocupació que la transmissió del llibre fos adequada, en aquest sentit, la distribució de les pàgines canvia. Per exemple, s'abandona la disposició del text en dues columnes i s'empra l'anomenada línia tirada, és a dir, un sola columna de text; van apliar-se els marges i també l'unitat de pautat¹³.

El destinatari del nou llibre humanístic en seran els grans llinatges nobles i reials inicialment italians, i també l'església. El llibre humanístic era una novetat la qual interessava les classes altes per tal de destacar entre els mateixos membres de la seva classe social. D'aquesta manera van crear autèntiques edicions de luxe, amb la matèria amb la matèria escriptòria composta essencialment de vitel·la o bé pergamí, i profusament decorada amb la nova decoració humanística, els *biachi giari*¹⁴.

A més, és important en aquest ambient la creació de la biblioteca, entesa com un espai físic dins del palau aristocràtic, amb personal treballant-t'hi i fins i tot amb un accés obert als erudits i estudiosos, tal i com va esdevenir la biblioteca napolitana d'Alfons el Magnànim, anomenada com una "biblioteca d'estat" oberta a tots els erudits del regne¹⁵. Tot i això, sembla que la biblioteca tal i com s'enten amb l'humanisme, el primer que imposa un model és el rei Carles V de França, un model imitat a Itàlia posteriorment¹⁶.

Armando Petrucci diu que la biblioteca anterior a l'humanisme era tot el contrari: un fons privat i personal dels poseïdors, sense una organització institucional, sense un espai definit, on els llibres s'ubicaven en diferents dependències de la casa, i sense personal assignat. El repertori entre la biblioteca del segle XIV i la del XV també va variar, al segle XIV en destaquen els llibres en romanç: de teologia, llibres tècnics, de jurisprudència, de cavalleria i mística, o bé de poesia cortesana, mentre que al XV reapareixeran els clàssics llatins, reapareixerà el grec i el llatí agafarà presència¹⁷.

Les biblioteques d'aleshores, van servir per a l'educació dels prínceps i per al prestigi familiar. Moltes de les famílies aristocràtiques del moment van bastir grans biblioteques: els Visconti, els Sforza, els Gonzaga, els Este, Malatesta, Montefeltro, Médici i també la biblioteca dels papes a Roma, reorganitzada per Sixte IV¹⁸. Particularment nosaltres n'hem de destacar la que va iniciar Alfons el Magnànim i que va permanèixer a Nàpols fins la fi de la dinastia aragonesa. Aquesta biblioteca, tal i com ens explica Petrucci, va començar-se a formar amb l'arribada del rei a Nàpols, inicialment una biblioteca hereva de la que ja havien començat a formar els últims reis del casal de Barcelona, i encara immersa en el tipus de biblioteca trecentista. Tanmateix, els influxos culturals del Renaixement, sobretot provinents de Florència van fer canviar ostensiblement aquesta biblioteca, i va encaminar-se cap a la

13 Toscano, 1999, (p. 21)

14 Ibid. (p. 21)

15 Ibid. (p. 23)

16 Ibid. (p. 23)

17 A. Petrucci, *Biblioteca, libros y escrituras en el Nápoles Aragonés*, (p. 77-85), Albornoz, 1991, (p. 78)

18 Toscano, 1999, (p. 23)

biblioteca d'Estat humanista del rei Alfons¹⁹.

En aquesta biblioteques va imposar-se el model de llibre d'estil florentí, que incloïa aquesta nova escriptura humanística i el nou format del còdex. La decoració era inspirada en la de l'Alta Edat Mitjana, amb l'influència de les lletres inicials romàniques de la Itàlia central, amb decoració amb xanglotes vegetals, i els fons blau, verd o roig, tot d'origen medieval però que creien que s'inspirava en un model romà²⁰.

5. Matèria escriptòria

El ms. 626 és un manuscrit fet totalment amb paper. A contrallum s'hi pot apreciar perfectament la trama metal·lica del bastidor amb el qual es fa el foli de paper. Les filigranes hi apareixen senceres i situades al centre del foli, la qual cosa indiquen que és un format de plegat *in folio*.

La matèria escriptòria és el paper, el qual s'utilitzava abastament també en l'humanisme, malgrat que el pergami va reforçar la seva presència a causa de la nova moda. Fins i tot Maria Lutgarda Ortells ens esmenta que alguns llibres malgrat tenir totes les característiques del llibre humanístic, no són considerats com a tal ja que no tenen com a matèria escriptòria el pergami sinó el paper²¹. Generalment el manuscrit fet amb pergami era utilitzat per a les bones còpies, mentre que la vitel·la era emprada per les més excepcionals. Sembla que el paper era reservat pels manuscrits més personals²². Les abundants notes al marge d'aquest manuscrit venen a corroborar que és un llibre més aviat personal.

D'altra banda, la relligadura que hi podem observar és de pergami flexible, característica, tal i com hem esmentat abans, dels volums de la Biblioteca Dalmases i efectuada amb un estil que podria ben ser dels segles XVII i XVIII.

19 Petrucci, 1991, (p. 77)

20 Petrucci, 1991, (p. 24)

21 Maria Lutgarda Ortells, *El llibre manuscrit en l'humanisme, Manuscrits del Duc de Calàbria: còdexs de la Universitat de València*, Abril-maig 1991, sala d'exposicions, Universitat de València, 1991 (pp. 21-30) (p. 22).

22 Ibid; (p. 22)

6. Estat de conservació :

L'estat del volum és molt bo, malgrat alguns forats causat per bibliòfags, els quals no han produït grans desperfectes en el volum, tot i que a vegades la seva acció ha comportat la pèrdua d'algunes lletres, sense que això n'afecti severament la comprensió del text. Tampoc tenim la presència de folis en blanc, sense comptar-hi les guardes.

7. Les mesures:

	Alt	Ample	Lloc
Relligadura:	390	235	Pla anterior
Pàgina:	380	222	f. 7r
Caixa:	250	120	f. 7r

Resum de les dimensions:

$(46 + 250 + 84) \times (25.10 + 120 + 10.17.43)$ mm

En aquesta taula superior hem pogut apreciar les mesures. Si les comparem amb les dades codicològiques entre el manuscrit valencià i el barceloní podem observar com les mides són molt similars: 355 x 246 mm del manuscrit valencià; i per contra el manuscrit barceloní en té: 380 x 222 mm. Així doncs, el manuscrit valencià és lleugerament més gran que el barceloní.

8. Distribució de la pàgina:

	Núm.	Lloc
col.	1	en tot el volum
lín.	35	f. 7r i a tot el volum

D'altra banda, entre els dos còdexs sí que ens apareix idèntica la disposició de línies per pàgina: 35²³. Hem d'imaginar, ja que ens manquen les dades de la caixa d'escriptura del manuscrit valencià, que ambdós tenen una mesura similar.

9. Detall de la foliació:

La foliació del ms. 626 és moderna i efectuada amb xifres aràbigues. És feta a ploma i tinta, probablement pel bibliotecari de Pau Dalmasas, el qual en aquesta foliació va repetir la pàgina número 87, que ja havia atorgat a l'anterior foli. L'error va esmenar-se posteriorment, potser ja a la biblioteca de Catalunya, al foli recto i al marge superior dret, aquest cop en llapis.

Els folis total del volum poden veure's en aquesta taula de sota, en el qual s'hi inclouen els fulls de guarda:

23 Toscano, 1998, (p. 620)

I + 1-87 + 87-327 + I ff. (foliació antiga).

I + 1-328 + I ff. (foliació moderna).

Els folis inicial i final són de guardes i contemporanis a la relligadura actual.

A continuació reproduïm la col·lació:

10. Col·lació:

Quadern	Signatura	Nº de folis	Lloc	Cosit	Posició i text del reclam
1	No n'hi ha en tot el còdex	10	ff. 1-10	ff. 5/6	pecud[um] Vertical descendent a l'anglesa, adjunt al plec.
2		10	ff. 11-20	ff. 15/16	rusticae Ibíd.
3		10	ff. 21-30	ff. 25/26	menses duos Ibíd.
4		10	ff. 31-40	ff. 35/36	deprimito et Ibíd.
5		10	ff. 41-50	ff. 45/46	Omnis incommodi Ibíd.
6		10	ff. 51-60	ff. 55-56	referre Ibíd.
7		10	ff. 61-70	ff. 65-66	rectum Ibíd.
8		10	ff. 71-80	ff. 75-76	an[tequam] Ibíd.
9		10	ff. 81-90	ff. 85-86	semni hacundo Ibíd.
10		10	ff. 91-100	ff. 95-96	terentin[a] Ibíd.
11		10	ff. 101-110	ff. 105-106	partem

					deiecta Ibíd.
12		10	ff. 111-120	ff. 115-116	.L. IVNI MODERATI Ibíd.
13		10	ff. 121-130	ff. 125-126	Siliquae iu[niperus] Ibíd.
14		10	ff. 131-140	ff. 135-136	Huic c[urae] Ibíd.
15		10	ff. 141-150	ff. 145-146	Ballecula Ibíd.
16		10	ff. 151-160	ff. 155-156	adaperiunt Ibíd.
17		10	ff. 161-170	ff. 165-166	Quae capitis Ibíd.
18		10	ff. 171-180	ff. 175-176	serotinam Ibíd.
19		10	ff. 181-190	ff. 185-186	Pastinato Ibíd.
20		10	ff. 191-200	ff. 195-196	Inlata Ibíd.
21		10	ff. 201-210	ff. 205-206	facilius Ibíd.
22		8	ff. 211-218	ff. 214-215	postea exempta Ibíd.
23		10	ff. 218-228	ff. 223-224	Sense reclam Ibíd.
24		10	ff. 229-238	ff. 233-234	bularium Ibíd.

25		10	ff. 239-248	ff. 243-244	Insita Ibíd.
26		10	ff. 249-258	ff. 253-254	ne obterantur Ibíd.
27		10	ff. 259-268	ff. 263-264	deteriorem Ibíd.
28		10	ff. 269-278	ff. 273-274	ponere Ibíd.
29		10	ff. 279-288	ff. 283-284	Ibíd. Itaque de his
30		8	ff. 289-296	ff. 292-293	mentum Ibíd.
31		10	ff. 297-306	ff. 301-302	ne foras Ibíd.
32		10	ff. 307-316	ff. 311-312	Si uoles Ibíd.
33		8	ff. 317-324	ff. 320-321	Quibus Ibíd.
34		4/	ff. 325-328		Sense reclam Ibíd.

Tal i com podem observar a la col·lació, la major part dels quaderns estan conformats per un plec de 10 folis. El ms. 54 també està conformat per quaderns de 10 folis. Sembla que aquest nombre de folis per quadern no és l'habitual en el manuscrit humanístic. Tal i com ens diu Ortell els més habituals eren els quaderns de 4 i 5 folis respectivament²⁴. A més és la conclusió a la qual va arribar Derolez al seu estudi dels manuscrits humanístics italians²⁵. En els manuscrits de la Biblioteca reial de Nàpols, segons Ortells, aquesta composició dels quaderns també és la majoritària, tot i això, també ens esmenta que a vegades el copista tria l'extensió del quadern tenint en compte l'extensió de l'obra i també en funció de la decoració que estava prevista que porti²⁶. Així doncs, tenint en compte que el nostre manuscrit barceloní havia d'incorporar la compil·lació de tres obres d'agronomia clàssica en un sol volum, és possible que l'elecció d'un quadern de 10 folis es degui a la gran extensió de l'obra que ha de

24 Ortells, 1991, (p. 23)

25 A. Derolez, *Codicologie des manuscrits en écriture humanistique*, Brepols, Turnhout, 1984.

26 Ortells, 1991, (p. 23)

ser copiada, de fet, com podem observar és un volum notable, amb 328 folis.

Els quaderns són plec de 10 folis, en tenim un total de 34, dels quals el 22, 30 i 33 són excepcions i en tenen 8, mentre que el 34 en té tan sols 4. Comparant la divisió interna de les diferents obres que inclou aquest volum amb els quaderns en qüestió, podem veure que al final de cada una de les obres hi tenim aquests quaderns de 8 folis. No es deu pas a una casualitat, sinó a la voluntat del copista de fer coincidir la finalització del llibre amb la del quadern, ja que no són necessaris tants folis per a finalitzar aquesta part del llibre.

Un cas a part és el quadern 34, conformat per quatre folis. *A priori* semblaria un binió especialment fet per coincidir amb la finalització del llibre. El cas, però és que sembla més aviat la primera part d'un quadern avui incomplet, la costura del qual s'observa entre el foli 328 i el de guarda. Podria ser, doncs, el centre del plec, ja que també s'observa una franja enfosquida que podria correspondre al lloc on hi hauria enganxada la tira de reforç. Per tant, possiblement podria tractar-se també d'un quaternió.

11. Lletra, mà o mans i lloc on es troben:

Tal i com hem esmentat, la lletra del ms. 626 és humanística cursiva, la qual ocupa la totalitat del volum. Tal i com esmenta Armendáriz la còpia fou feta per una sola mà²⁷. Un altre tipus de lletra humanística és la que es troba al foli de guarda d'inici del volum. En aquest cas, el bibliotecari Pau Colomer hi va afegir un índex inicial, suposem que entre finals del segle XVII i principis del segle XVIII. La tinta és diferent i la lletra encara és més cursiva.

12. Filigranes i lloc on es troben:

Tanmateix, el fet que tot el volum sigui en paper ens permet poder veure les filigranes. Hi trobem una lletra R de la qual en surt una línia vertical que a la cúspide acaba conformat una creu llatina. Aquesta filigrana, calcada en el foli 328, sembla que s'esten a tot el volum i que es data, segons el repertori de Briquet entre 1443-1442 i 1448 a Itàlia, concretament a Venècia i a Fabiano respectivament. Són unes dades interessants, que permeten precisar més la cronologia del manuscrit, a la vegada que corroborar-ne el seu origen italià. Els motius reproduïts per Briquet al seu repertori són els que més s'assemblen al nostre calc, malgrat que aquí n'hem afegit d'altres d'una cronologia entre finals del segle XIV i inicis del XV, que raonablement tenen moltes similituds. Tanmateix, a la vegada, també hem consultat els repertoris elaborats per Piccard o bé per Valls i Subirà, en els quals no hi hem trobat cap filigrana similar a la trobada en aquest manuscrit²⁸.

²⁷ Armendáriz, 1995, p. 89.

²⁸ O. Valls i Subirà, *Paper and watermarks in catalonia*, , Amsterdam, The Paper Publications Society, 1970; G. Piccard, *Die Wasserzeichnerhartei*, vols. I-XVII, Stuttgart, W. Kohlhammer, 1961-1983.

Classe	Detall	Lloc	Base
Lletra	lletra R amb antena i creu 	A tot el volum, p.e. f. 328.	Briquet, 8936R Venetia 1443-42 Fabiano 1448 8933R Holan. Sept. 1399 Harlem 1400, Lucques 1405.

13. Taula sobre els elements Decoratius.

Classe	Detall	Lloc
Rúbriques	en vermell	ff. 1r; 16r; 16v; 36r; 48r; 68r; 68v; 85v; 103r; 103v; 120v; 121r; 134v; 135r; 151r; 151v; 165v; 172v; 227r; 255v.
Inicial	Lletra S, daurada	f. 1r
Orla	<i>bianchi giaris</i>	f. 1r
Inicial	Lletra Q blava, sense decoració	ff. 16v; 36v; 48v; 69v; 135r; 227r; 256r; 276r.
Esquemes gràfics		ff. 62v; 87v; 88v; 89r.

Inicial	Lletra S Blava, sense decoració.	f.103v
Inicial	Lletra D, blava, sense decoració	f.121r
Inicial	Lletra V, blava, sense decoració	f.151v; 225v.
Inicial	Lletra F, blava, sense decoració	f.165v
Inicial	Lletra h, blava, sense decoració	f.166v
Lletres inicials en bateria		ff. 166r-172r
Inicial	Lletra C, blava, sense decoració.	f.172v
Rubrica i índex.		ff. 194v-197v
Rúbrica	De color negre, sembla un traç més modern que l'original,	f.198r
Inicial	Lletra X blava, sense decoració	f. 198r
Inicial	Lletra Q blava, sense decoració	f. 227r
Inicial	Lletra P, blava, sense decoració	ff. 228v; 297r
Inicial	Lletra Q, blava, sense decoració	f. 256r
Marc que engloba el text.		f. 255v-275v i també f.276v-296v.
Rúbrica	Vermell	f. 276r
Inicial	Lletra E,	f. 296r

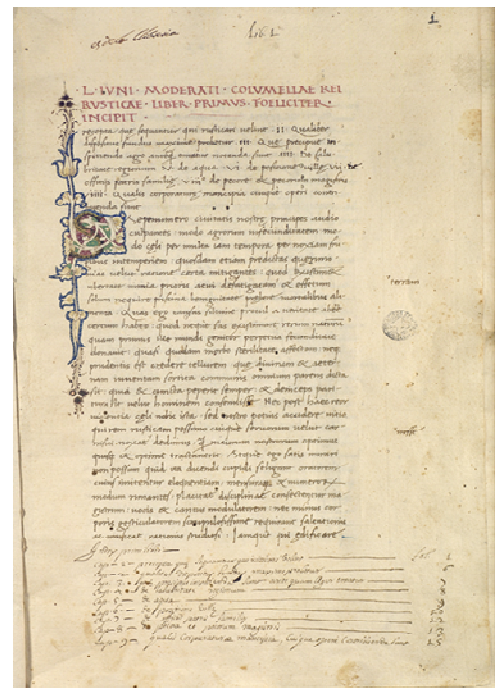
	blava, sense decoració	
Inicials	Lletra A blava sense decoració	f. 297r
Rúbriques	Tinta negra	ff. 295v; 296r, 328r

14. Decoració

La decoració, com ja hem esmentat, no és abundant en aquest manuscrit. Essencialment la part més decorada és la inicial, quan comença la miscel·lània, amb una lletra capital S, daurada i envoltada d'una orla. La resta són bàsicament inicials fetes amb un únic color, el blau fosc; com també hi tenim les rúbriques, fetes habitualment amb color roig. Com podem veure a la part inferior, posem de costat la decoració del ms. 626 i del ms 54 de L'universitat de València, tal i com hem esmentat, hi podem veure el contrast entre una decoració i l'altra.

Ms. 54. Universitat de València. Font: G. Toscano, 1998, (p. 621).

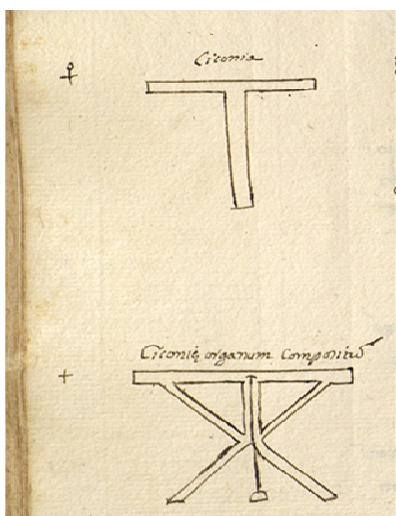

f. 1r ms. 626, Biblioteca de Catalunya.

Foli 1r, l'orla

A l'inci del llibre hi tenim una lletra inicial, una S feta amb or. El seu entorn està completament envoltat pels anomenats xanqlots vegetals, típic de l'humanisme. El fons

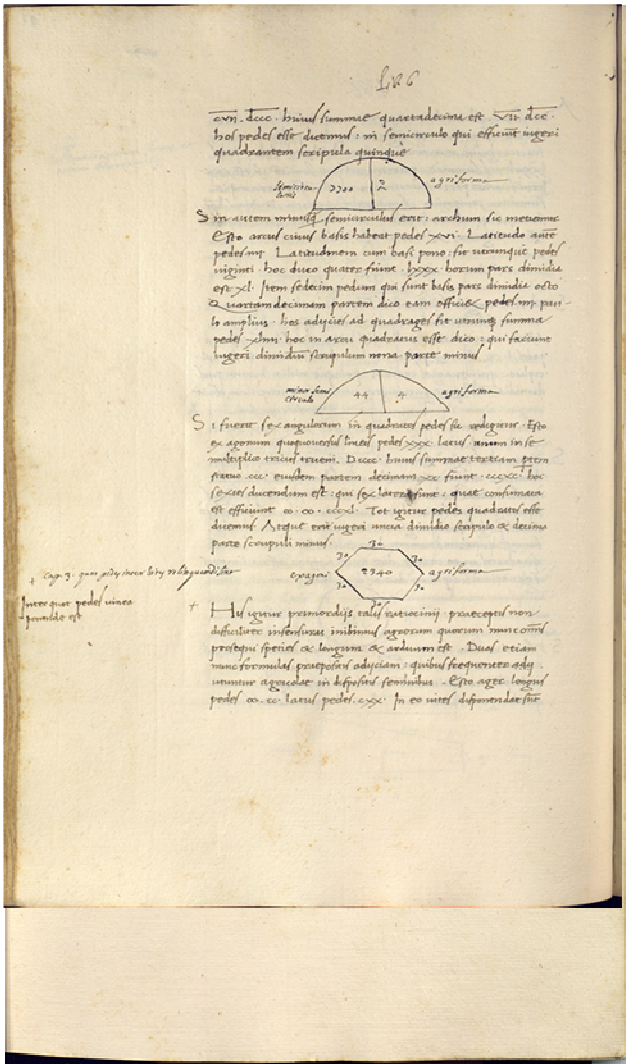
d'aquesta orla està composta pel blau i predominen els colors verd, vermell i blau, tots ells bastant pàlids. L'orla s'allarga cap a la part superior i l'inferior del foli, n'ocupa uns 190 mm de llarg. Colors: blau i verd, vermell, daurat i negre. La decoració és humanística, coneguda com a *bianchi giaris*. Segons Ortells, els colors gòtics predominants, el vermell i el blau desapareixen, les inicials van acompanyades del *biachi giaris*, aquest color base, que en el cas nostre és el blau²⁹. També esmenta que normalment les lletres inicials estan envoltades de riques orles en les quals sempre hi és present l'or. Unes afirmacions que coincideixen plenament amb la decoració inicial que podem veure al nostre manuscrit.

f.62v, esquema

Com que és un llibre tècnic, una de les peculiaritats d'aquest volum són alguns dels esquemes o il·lustracions que acompanyen el text, i que són un suport per a comprendre'l millor. Són il·lustracions simples, sense decoració, fetes amb tinta negra, s'hi dibuixen dos objectes al marge esquerra inferior del foli, a la superior s'ha escrit: *Citonia*; mentre que a la inferior: *Citonia organum compositum*.

²⁹ Lutgarda, 1991, (p. 22)

88r, figures géométriques

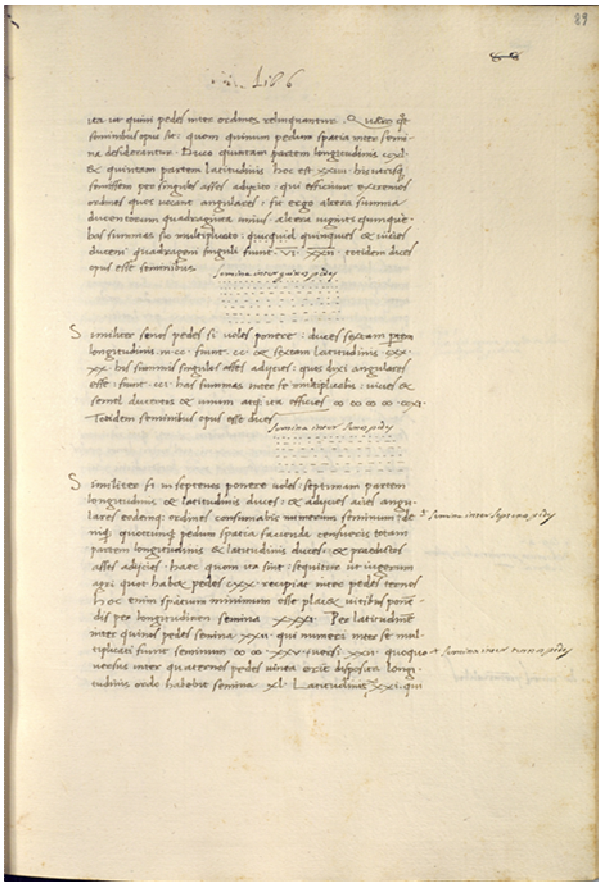
En el mateix capítol que l'anterior, ens ofereix també les mides dels espais agrícoles, també amb l'explicació afegida.

En primer lloc, després d'un primer paràgraf tenim un triangle anomenat: *triqueti agriforma*. Els 3 costats ens marca 300 peus, mentre que l'àrea és de 3300.

Després d'un segon quadre de text, a sota hi tenim el *orthogonii triangularis agriforma*, és un escaire en el qual ens marca que la base, o el cantó més estret té 50 peus i que la banda inferior és de 100; la superior no ens l'indica; l'àrea és de 2500.

Després repetint una altra vegada un altre quadre de text, hi tenim: *rotundi agriforma*. És un cercle que ens proporciona dues dades, a una banda i l'altra de la línia que parteix el cercle. A la superior hi tenim indicat el número 70, i a la inferior hi tenim el 3850.

inscriu: semina inter sinos pedes.

15. El pautat

El pautat present en aquest volum està conformat per una estructura bàsica amb línies dobles. Aquest marc és el més similar a la pauta descrita per Derolez com la número 36. L'autor esmenta que és el pautat més representatiu del llibre humanístic a Itàlia, afirma que un de cada quatre casos estudiats pertany a aquest tipus³⁰. La majoria també té com a mètode per traçar la pauta la punta seca. I també, si ho comparem amb els manuscrits de la Universitat de València, i també el ms. 54, majoritàriament la seva pauta també està traçada a la punta seca. Tal i com es pot veure en una representació gràfica, la punta seca és majoritàriament representada a Florència, i en menor mesura a Roma i Nàpols³¹. A més, fixant-nos en Venècia, la presència d'aquesta pauta en els manuscrits originaris d'aquesta ciutat la trobem en la cronologia 1451-1475, que coincideix força amb les dates presentades anteriorment com a possible cronologia de realització d'aquest volum. La representació de la regió del Veneto amb aquest tipus de manuscrits arriba al 23,5% del total d'adscrius a la pauta número 36³². També hem de dir, però, que el nostre manuscrit tampoc es pot adscriure totalment al que ha dit Derolez, de fet, aquest autor tan sols va estudiar els manuscrits humanístics sobre pergamí, mentre que el nostre és en paper. La majoria de manuscrits valencians també són fets sobre el pergamí o bé la vitel·la. En el nostre cas, en un inici també pensàvem en la utilització de la mastara, o bé, tal com anomenen els francesos, *la planche à régler*, per tal de traçar la pauta. Aquesta última sembla la més probable, ja que el traç és molt simètric. La planxa fa que hi hagi una major simetria en el traç. D'un total de 321 manuscrits atribuïts en aquest tipus 36 de reglatge, n'hi ha un 18,7% que segons Derolez estan traçats amb una planxa de reglar³³.

Malgrat tot, hi ha un article que ens ajuda a precisar més la pauta del manuscrit. Michel Dukan va estudiar les subtils diferències entre dos mètodes per a traçar el pautat que es poden confondre³⁴. Parlem, doncs, de la *planche à régler*, o bé dita *mastara*, i per altre banda, del *cadre-patron*.

Dukan esmenta que el que pot haver interpretat Derolez com la pauta d'una mastara, en realitat pot tractar-se de l'anomenat *Cadre-patron*. El cas és que Dukan ens diu que la *mastara* sobretot s'aplica a manuscrits orientals, d'origen àrab i hebreu, que malgrat tot, no són exclosos tampoc de l'art del manuscrit occidental. Tot i això, ens afirma que realment la mastara està estretament lligada i associada amb el paper, no pas amb el pergamí, ja que per qüestions que són bastant obvies, com és el cas de la rigidesa del pergamí, és més difícil que la mastara en pugui deixar la marca amb les seves cordes, en canvi, amb el paper és molt més fàcil³⁵.

Així, doncs, amb aquesta aportació ens seria fàcil atribuir a la mastara el reglatge del nostre manuscrit. Malgrat tot, Dukan ens afirma que és més usual l'utilització del *cadre-patron* a

30 Derolez, 1984 (p. 108).

31 Ibid. (p. 112)

32 Ibid. (p. 111)

33 Ibid. (p. 109)

34 M. Dukan, "De la difficulté à reconnaître des instrument de réglure: planche à régler (Mastara) et Cadre-patron." , Scriptorium, tome 40, núm. 2, 1986, pp. 257-261.

35 Dukan, 1986 (p. 258).

occident, que no pas la *mastara*³⁶. Sembla que la confusió ve, degut a que els dos mètodes són molt similars per la seva regularitat. Així, doncs, molts manuscrits, segons esmenta Dukan, serien fets amb aquest *cadre patron*, que no és més que una guia per tal de traçar amb regularitat la punta seca³⁷.

Per tant, tot apunta que el nostre manuscrit podria ser fet amb la pauta *Cadre-patron*, ja que ajuda a traçar amb més regularitat la punta seca.

16. Els reclams i les signatures de quadern

Pel que fa als reclams els podem veure cada 10 folis, en una posició vertical al marge esquerra, anomenats en posició descendent o a l'anglesa, adjunts al plec. (vid. *Supra*). Pel que fa al manuscrit humanístic, tal i com ens esmenta Ortells, la situació del reclam en posició vertical o bé també horitzontal és la forma més habitual de trobar-lo³⁸. Pel que fa a les signatures de quadern, en cap cas en trobem en aquest llibre. També, aquest còdex té la característica que la primera línia es troba en blanc. Aquesta situació es produeix en tota l'obra.

17. Altres textos al volum

A banda del text principal es troben dins del volum altres textos, per exemple el que es troba al foli de guarda de la coberta, on hi ha l'índex del llibre, que fa referència a gairebé tota l'obra, esmentant sempre la foliació antiga a tinta:

[rúbr. f. I s/n] Colomelle L. Iuni Moderati Columellae Rei Rusticae | Libri 13. quorum Rubrica inuenitur fol.193 versp | et in principio cuyuslibet libri. qui libri sunt que sequuntur.

[inc. índ. f. I s/n] Rei Rusticis liber primus . fol. 1...

[expl. índ. f. I s/n] ... Marius Cato de Re Rustica. lib. unicus. 295.

D'altra banda, bona part de les notes que hi ha al marge indiquen els capítols de les diferents obres, sí però que se'n detecta una de diferent al foli 102 r: *de fico o sico inferendo*.

36 Ibid. (p. 258)

37 Ibid. (p. 259)

38 Ortells, 1991, (p. 24) (...) "en els manuscrits humanístics apareixen tant verticals, a imitació dels manuscrits carolins, com horitzontals, i, en general, hi ha un desplaçament del reclam cap a la dreta: els verticals es col·loquen entre les línies de marge verticals del pautat o sobre la més interior d'aquestes, i en ocasions poden aparèixer més cap a la dreta, se situen en el marge inferior."

18. Contingut del Manuscrit

Finalment hem realitzat una relació del contingut del manuscrit, que ens ofereix una miscel·lània sobre agricultura romana:

Primera obra

1-L. Iuni moderati, Columellae Rei Rusticae.

Ordre del volum: Llibre primer ff.1r-16r

Llibre segon ff. 16v-36r

Llibre tercer ff. 36r-48r

Llibre quart ff. 48r – 68v

Llibre cinqué ff.69r-85v

Llibre sisé ff. 86r-103r

Llibre seté ff.103v – 120v

Llibre vuité ff.121r – 134v

Llibre nové ff.135r – 151r

Llibre desé ff. 151v – 165r

Llibre onzé ff. 165v-192r

Llibre dotzé 192v -194r

Índex del llibre ff. 194v-198r

Llibre tretzé 198r-227r

Està organitzat en llibres, els quals ténen l'incipit i l'explicit en vermell. A cada un d'aquests hi ha un índex que mostra els diferents capítols i al llarg del text està marcat al marge l'inici de cada un d'aquests. Hi ha un índex final que compila tots els llibre i capítols (entre les obres 12 i 13). Aquestes notes marginals són pràcticament la majoria de les que es troben, que més aviat sembla que tenen una utilitat de facilitar la cerca en un llibre el qual és eminentment creat per a la consulta.

Fols. que ocupa: (f. 1r-227r)

[Rúbr. f. 1r] L. IVNI . MODERATI . COLVMELLAE REI | RVSTICAE . LIBER .
PRIMVS . FOELICITER . | INCIPIT

[inc. text prel. f. 1r] Recepta que sequantur qui rusticari velint II qualiter

Dispositus fundus maxime prol[e]tur III. ...

[expl. text prel. f. 1r] ... operi contri-lbuenda sunt.

[inc. text f. 1r] S³Epenumero ciuitatis nostre principes audio | culpantes...

[expl. text f. 227r] ... multa scisse dicuntur. non omnia

[colofó f. 227r] L. IVNI . MODERATI COLUMELLAE REI RVSITICAE LIBER
TREDECIMVS . EXPLICIT | FOELICITER

Segona obra

2- Varronis, Rerum Rusticarum

Sembla estructurar-se en diversos capítols o apartats que estan marcats per una paraula d'inici. Es marquen unes línies que abraçen els diferents capítols i que volen mostrar la fi d'un i l'inici de l'altre.

Fols. que ocupa: 227r-295v

[**rúbr. f. 227r**] VARRONIS. RERUM RUSTICARARUM DE AGRICULTURA LIBER I .
INCIPIIT FOELICITER

[Inc. text f. 227r] Q⁶vi graeci de Agricultura scripserint. Quae diiungenda sint | ab agricultura...

[Expl. text f. 295v] ... exposui *habito*

[colofó f. 295v] M. T. Varronis rerum rusticarum de Villaticis pastionibus Liber .iij. explicit.

Condicció: Es divideix en els tres llibres que componen l'obra original.

Notes marginals: paraules que marquen la divisió de les temàtiques tractades en el llibre.

Tercera obra

3- Marc Cató, de Re Rustica.

Fols. que ocupa: 296r-328r

[**Rúbr. f. 296r**] Marchus cato de re rustica incipit.

[Inc. text f. 296r] E⁴st interdum prestare propter mercaturis rem quarere: non tam periculosum sit: et item fenerari si tam honestum sit....

[Expl. text f. 328r] ... nec uermes tangerant [?]

[colofó f. 328r] Marci Catonis [sic] de re rustica liber explicit.

19. Conclusió

Hem realitzat en aquest treball una descripció més completa i acurada d'aquest manuscrit ms. 626 de la Biblioteca de Catalunya, de les que hi havia fins ara. És evident que totes aquestes dades són molt importants per a conèixer molt més la història del manuscrit i del llibre europeu. Hem pogut anar desgranant al llarg del treball la seva filiació humanística, comparant-ne les característiques més habituals amb els estudis realitzats i també amb les dades extretes de l'estudi d'un manuscrit similar al nostre: el ms. 54 de la Biblioteca Universitària de València.

El manuscrit, doncs, sembla que pren el model de confecció de manuscrits que es desenvolupa a la ciutat de Florència, i que va estendre's arreu de la península itàlica: l'aplicació de la lletra humanística, les mesures de les pàgines i del pautat i fins i tot la decoració humanística encapçalada pel *bianchi giaris*; el traçat de la pauta mitjançant la punta seca o bé el *cadre-patron*, i per tant imitant la pauta traçada pels carolingis i defugint del traç amb tinta o plom. És a dir, que els copistes i decoradors del manuscrit es basen en aquest model florentí, malgrat que no sabem del tot si aquest manuscrit realment fou fet en aquella ciutat. Un altre lloc que ens apareix és Venècia com a probable lloc on va executar-se.

La diferència i peculiaritat d'aquest manuscrit és en primer lloc la composició dels folis, que no són fets amb pergamí o vitel·la, com ara habitual en els manuscrits luxosos renaixentistes, sinó que són fets amb paper. Sembla que el manuscrit no és un codex amb un luxe extraordinari comparat amb d'altres manuscrits, com el ms. 54 valencià, que hem comentat àmpliament, i que hi trobem una profusió molt gran d'elements decorats i de materials luxosos. Malgrat tot, el nostre manuscrit inclou detalls també altament luxosos, amb presència d'or, els *bianchi giaris*, les rúbriques vermelles i algunes caplletres blaves. D'altra banda, hi trobem abundants anotacions que semblen indicar que és un llibre utilitzat per la consulta.

El cas és que finalment aquest manuscrit passaria dos segles més tard a les mans del bibliòfil Ignasi Pau de Dalmasas, ric membre del patriciat barceloní, i implicat amb la causa austriacista durant la Guerra de Successió. Finalment el 1916 la Biblioteca Dalmasas seria adquirida per la Biblioteca de Catalunya, on avui es conserva.

20. Bibliografia emprada:

Derolez, *Codicologie des manuscrits en écriture humanistique*, Breapols, Turnhout, 1984.

C.M. Briquet, *Les filigranes, dictionnaire historique des marques du papier, dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600, avec 39 figures dans le texte et 16,112 fac-similes de filigranes*, Tome troisième L-O, pages 427-620 – n° 7878 à 12395. Deuxième édition, Verlag von Karl W.Hiersemann, Leipzig, 1923.

E. Ruiz García, *Introducción a la codicología*, Biblioteca del Libro, Fundación Germán Sánchez Ruipérez, Madrid, 2ªed. 2002.

E. Delgado Mañueco, *El manuscrito 626 (E) de la Biblioteca Central de Barcelona*, Tesina de llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1963.

G. Piccard, *Die Wassenzeichernhartei*, vols. I-XVII, Stuttgart, W. Kohlhammer, 1961-1983.

G. Toscano, *La Biblioteca Reale di Napoli al tempo Della Dinastia Aragonese*, [Catàleg de l'exposició], Napoli, Castel Nuovo, 30 settembre – 15 dicembre 1998. València, 1998, Generalitat valenciana.

Inventaris de manuscrits Biblioteca de Catalunya, vol.I, ms. I-1145, Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 2008.

J. Ignacio García Armendáriz, *Agronomía y tradición clásica: columela en España*, Universidades de Sevilla y Cádiz, Sevilla, 1995.

La Biblioteca Reial de Nàpols d'Alfons el Magnànim al Duc de Calàbria (1442-1550), [Catàleg de l'exposició] Biblioteca valenciana, antic monestir de Sant Miquel dels Reis, 23 d'abril – 27 de juny de 1999. València, 1999, Generalitat Valenciana.

L. Rubio Fernández, *Catálogo de los manuscritos clásicos latinos existentes en España*, Ed. Universidad Complutense, Madrid, 1984. (p. 22-23)

Manuscrits del Duc de Calàbria: còdexs de la Universitat de València, Abril-maig 1991, sala d'exposicions, Universitat de València, 1991.

Ms. 54, *columellae humanístic* de la biblioteca Alfonsina de Nàpols, Biblioteca Digital de la Universitat de València [en línia] disponible a: <http://www.uv.es/uvweb/servei-biblioteques-documentacio/ca/biblioteca-historica/somni-col-leccio-digital-fons-historic-1285874102171.html>

O. Valls I Subirà, *Paper and watermarks in catalonia*, The Paper Publications Society, Amsterdam, 1970

R. d'Alòs, "La Biblioteca Dalmases", *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, vol.III, nº6, pàg 28-57, Barcelona, 1916. [en línia] disponible a:
<http://www.bnc.cat/fons/inventaris/smanuscrits/dalmases.pdf>

Ricard Expósito Amagat, *Literatura prohibida a la Barcelona del tombant del segle XVII: les desiderates bibliogràfiques de Pau Ignasi de Dalmases i Ros*. Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (2009-2010), vol. 52, 2010, Barcelona.

A. Apèndix

Incipit/explicit

Collumella Rei Rusticae

[Expl.] L. IVUNI MODERATI . COLVMELLAE REI RVSTICAE

LIBER PRIMVS EXPLICIT . FOELICITER . LI

VER SECVNDVS HAEC CONTINET. [f. 16r]

[f.16v] I Terram nec senestere nec fatigari si stercoretur ----- fol. 16

[Incip.] INCIPIT LIBER SECVNDVS SEMENTIBUS

Queris ex me. [f.16v]

[Expl.] (Sembla que no n'hi ha)

[Incip.] L. IVNI MODERATI . COLVMELLAE REI RVSTICAE

II SEMENTIBVS . INCIPIT . LIBER . III FOELICITER

QVAE IN HOC LIBRO CONTINENTVR.

I De vitiaro faciendo----- fol. 36 [f. 36r]

[Expl.] LIBER TERTIUS EXPLICIT. [Incp.] PHITECVS

SVRCVSLIS . L . IVNI MODERATI COLVMEL

LAE . REI . RVSTICAE . LIBER . QVARTVS INCIPIT

FELICITER

SURCVLARIS PRIOR . QVARTVS LIBER HAEC

CONTINET.

I Quod gemis vitis conveniat cuique folo et statui celi [f. 48r]

[Expl.] LIBER QVARTVS REI RVSTICAE . EXPLICIT . COLV

MELLAE REI RVSTICAE . LIBER QVINTVS IN

CIPIT FOELICITER.

I contra opinionem artici et celsi non esse satis altos
Scrobes bipedaneos vineaticis seminibus ----- 69 [f. 68r]

[Incp.] L. iuni moderati columellae rei rusticae liber
Quintus incipit foeliciter [f. 68v]

Quom de vineis conferendis librum a me scriptum
P[ublio] Silvine compluribus agricolationis studio
sis relegisse quosdam repertos esse: qui caeteream
Quidem nostra precepta laudassent: unum tamen
Atque alterum reprehendissorum. [f. 69r]

[Expl.] LIBER quintus rei rustice explicit.[Incp.]
L. IVNI MODERATI COLUMELLAE REI RUSTICAE LI
BER . VI . INCIPIT FOELICITER . SURCULARIUS
LIBER III [f. 85v]

I Quemadmodum datas formas agrorum metiri debeas [f. 86r]

[Exp.] L. iuni moderati columellae rei rusticae surcu
Larius liber sextus explicitus foeliciter

I De bubus probandis II. De bubus domandis. [f. 103r]

[Incp.] L. IVNI MODERATI . COLUMELLAE REI RUSTICAE
LIBER SEPTIMUS . INCIPIT . FOELICITER.
Scio quosdam P[ublius] Suilvine prudentis agricolis
Pecoris ab misse curam: gregariorumque pa
storum velut inimicam professionis suae dis
iplinam constantissime repudiasse.[f. 103v]

[Expl.] L. iuni moderati colmellae rei rusticae liber sep
timus explicit foeliciter Veterinarius medi
cinalis liber. II. De minore pecore. Liber octa
vus haec continet [f. 120v]

I De minore asello ovibus emendis tuendisque [f. 121r]

[Incp.] L. IVNI MODERATI COMUELLAE REI RUSTICAE

LIBER OCTAVUS . INCIPIT FOELICITER.

De minore pecore dicturis P[ublius] Suilvine princi
Pium tenebit: minor monora arcadiae vilis hic
Volgarisque asellus cuius plerique rusticarum
Rerum auctores ni emendis tuendisque iumentis praeci
Piam rationem volunt esse: nec iniuria. [f. 121r]

[Expl.] L. iuni moderati columellae rei rusticae liber
VIII . explicat veterinarius medicinalis de
Minore pecore . II . liber nonus haec continentur

I de cohortalibus gallinis mitriendis et gallinaris constituendis. [f. 134v]

[Incip.] L. IVNI MODERATI . COLUMELLAE REI RUSTICAE
LIBER IX . INCIPIT . FOELICITER DE VILLATI
CIS PASTIONIBUS . AVIARIUS ET PISCATOR

Qusae fere consimmabant P[ublius] Silvine ruris
Experiendi scientiam quaeque pecuarie nego
Tiationis exigebat ratio septem memoranimus libris: hic
Miste sequentis numeri titulum possidebit: [f. 135r]

[Expl] L. iuni moderati columellae de villaticis pastio
Nibus aviarius et piscator . liber. IX . expliit
Liber . X . haec continent.

De vivariis faciendis et incluendis pecudibus feris
Quales pabulationes et qui situs pastionum aptus esse debeat.
[f.151r]

[Incip.] L. IVNI MODERATI . COLUMELLAE REI RUS
TICAE DE VILLATICIS PASTIONIBUS . MACEL
LARIUS ET APIARIUS LIBER . X . INCIPIT.

Venio nune ad tutelam pecudum silvestrium
Et apium educationem quas et ipsas P[ublius]
Silvine villaticas pastiones iure dvxerim
Si quidem mos entiquis lepusculis capreisque
Ac subiis feris iuxta villam pllerunque [f. 151v]

[Expl.] L. Iuni moderati columellae rei rusticae liber deci
Mus explicat . [Incp] L. Iuni moderati colmellae de
Cura hortorum carmen incipit foeliciter de villa

Ticis pastionibus – Liber secundus macellarius et aviarius

Fenoris tui Suilvine que stipulanti sponon
Deram tibi reliquam pensuinculam per
Cipe nam superioribus novem libiris ac
Minus parte debitum quod nunc persol
vo reddideram. [f. 165v]

[Expl.] L. IVNI . MODERATI . COLUMELLAE REI RUSTICAE
CEPVRICUS DE CULTU HORTORUM LIBER XI .
EXPLICIT . FOELICITER . [Incip] INCIPIT LIBER XII .
FOELICITER

Claudius Augustalis tam ingemie naturae que
Eruditionis adulescens complurium studiorum
Et precipue agricolationum adulescens complu
rium studiorum sermonibus instigatus excudit
Mihi cultus hortorum prosa ut oratione componere. [f. 172v]

[Expl.] no n'hi ha

[a continuació un índex]

[Incip.] COLUMELAE REI RUSTICAE LIBER XIII

Xenophon Atheniensis eo libro P[ublius] Silvine
Qui economicus inscribitur: prodidit mari
Tale comugium sie comparatum esse natura
Ut non folum incundissima verum et utilissima vitae
Societas iniretur. [f. 198r]

[Expl.] L. IVNI . MODERATI COLUMELLAE REI RUS
TICAE LIBER TREDECIMUS . EXPLICIT
FOELICITER [f.227r]

Condició: complet, amb un capítol, el 13, afegit adicionalment a l'obra de L. Iuni, s'intercala entre el número XII i el XIII l'índex.

Notes marginals: Bàsicament anoten els capítols en que està dividit cada llibre que compon el *Columelle*.

Observacions al text: cap.

Varronis Rerum Rusticarum

[Incip.] M. TERRENTII VARRONIS RERUM RUSTICARUM
DE REPECVARIA INCIPIT LIBER SECUNDUS

Quom duae vitae traditae sunt
Hominum Rustica et urbana
Quidri pinnii dubium non est
Quin hae non solum loco discretae
Sunt: sed etiam tempore diver
Sam originem habeant. [f. 275r]

M. TERRENTII VARRONIS – RERUM RUSTICARUM / LIBER SECUNDUS EXPLICIT

Tamen / puttar et se secisse recte I non moleste serenter / descendimus de aede et de casu
humani magis / quaerentes quam admirantes id romae factum descen / dimus omnes. [f. 275r]

INCIPIT DE VILLA / TICUS PASTIONIBUS LIBER III FOELICITER

Usri mangi nostre maiotes non sine cau /sa praeponerat rusticos romanos urbans: ut ruri enim
qui in illa / vinunt: ignariores quam qui in agro ver-
Santur ni aliquo opere faciendo / : sic qui in oppido sederent quam qui ru/ ra colerent
desidiosores putabant. [f. 275r]

Observacions al text: cap.